

Operationeel Draaiboek ontbinding walviskadaver in de Waddenzee.

Inleiding

Dit operationele draaiboek beschrijft de praktische uitvoeringshandelingen als er sprake is van het ter beschikking komen van een kadaver van een grote walvisachtige. Het draaiboek is onderdeel van de "pilot walviskadaver voor natuur en bewustwording. Doel van die pilot is om een kadaver van een daarvoor geschikt groot zeezoogdier in de Waddenzee te laten ontbinden op een daarvoor geselecteerde locatie.

De beginsituatie

Voor het tot uitwerking komen van de pilot walviskadaver Waddenzee zijn er feitelijk drie situaties relevant.

1. Er drijft op de Noordzee boven de Waddeneilanden of op de Waddenzee een walviskadaver wat in aanmerking zou kunnen komen voor deze pilot. NB. De Waddenzee is het minst aannemelijk maar het is niet uitgesloten dat dit kan voorkomen.
2. Er is een kadaver van een grote walvisachtige op één van Waddeneilanden of een onbewoonde zandplaat in de Waddenzee aangespoeld.
3. Er is een levend groot zeezoogdier gestrand en het dier gaat ter plaatse dood.

De volgende organisaties en functionarissen zullen hierbij betrokken geraken;

Kustwachtcentrum	medewerkers meldkamer KWC
RWS Zee & Delta	nautisch adviseurs Noordzee (5 x)
RWS Noord NL	operationeel beheerder(s) c.q. Officier van Dienst
Kustgemeenten op de Waddeneilanden	burgemeester en Ambtenaren Openbare orde en veiligheid (AOV)

De provincies Noord Holland, Friesland en of Groningen

De veiligheidsregio's Noord NI

De Douane

LNV	Beleidsmedewerker, stranding coördinator en Waddenunit
Aannemer BDS te Harlingen	berger

Hieronder de beschrijvingen van de processen in de genoemde situaties

NB; in situatie 2 en 3 wordt idem gehandeld.

1. Drijvend kadaver

Er wordt ten Noorden en/of in de omgeving van de Waddeneilanden een drijvend kadaver van een groot zeezoogdier gemeld bij het Kustwachtcentrum. Dat kan door een civiele partij zijn maar ook een overheidsorganisatie. Het KWC stelt de dienstdoende (piket) nautisch adviseur van RWS Z&D hiervan op de hoogte. De nautisch adviseur stelt de stranding coördinator van LNV hiervan op de hoogte.

Het volgende afwegingskader is dan aan de orde;

- Van welke diersoort is het kadaver?
- Wat is de lengte van het kadaver?
- Wat is het geschatte gewicht van het kadaver?
- Wat is de staat van het kadaver?

Als deze zaken bekend zijn geworden en de conclusie is dat het kadaver geschikt is voor de pilot, zijn de volgende vragen relevant

- Dient er wetenschappelijk onderzoek te worden gedaan op dit kadaver?
- Heeft Naturalis interesse om het geraamte van dit kadaver in haar collectie op te nemen?

Toelichting op de bovenstaande vragen

Het kadaver moet én bepaalde "massa" hebben maar ook verplaatsbaar c.q. hanteerbaar zijn. Minimale lengte is 4 meter. Het kadaver mag niet in (te) vergaande staat van ontbinding zijn. Dat geeft problemen met de verplaatsbaarheid en hanteerbaarheid. Herkenning van de exacte soort van een drijvend kadaver van een groot zeezoogdier is niet zo eenvoudig. Dat geldt ook voor de andere relevante vragen om vast te stellen of een kadaver in aanmerking kan komen voor deze pilot. Hiervoor zullen dan ook wetenschappers worden benaderd via de stranding coördinator van LNV. Daarmee worden in het kader van de strandingen van levende grote zeezoogdieren nauwe contacten onderhouden.

De vraag of er wetenschappelijk onderzoek moet worden gedaan, wordt beantwoord door de beleidsafdeling van LNV. Zij zijn opdrachtgever voor wetenschappelijk onderzoek door de Universiteit Utrecht. Indien postmortaal onderzoek moet plaats vinden, dan dient het kadaver naar een daarvoor geschikte plaats vervoerd/versleept te worden. Of het kadaver na postmortaal onderzoek nog geschikt is voor deze pilot is niet bekend maar onwaarschijnlijk. De vraag of Naturalis geïnteresseerd is in het geraamte van het betreffende dier, wordt beantwoord door Naturalis. Zij hebben wettelijk het alleenrecht om te bepalen of het geraamte van het betreffende dier in de Rijkscollectie van het museum zal worden opgenomen. Als dat het geval is, zal het kadaver naar een daarvoor geschikte locatie worden vervoerd. Met deze genoemde instanties/functionarissen wordt contact opgenomen door de stranding coördinator van LNV. Zij behoren tot de vaste kring van experts bij strandingen van levende grote zeezoogdieren.

De stranding coördinator van LNV coördineert in deze beginfase alle informatie met betrekking tot het drijvende kadaver in het kader van deze pilot. Als het kadaver geschikt lijkt te zijn voor de pilot, het hoeft niet wetenschappelijk te worden onderzocht en Naturalis heeft geen belangstelling voor het geraamte, dan komt het kadaver in aanmerking voor de pilot.

Niet geschikt kadaver

Als het kadaver niet geschikt is voor deze pilot, wordt het kadaver verder door RWS Z&D afgehandeld. Daarvoor zijn bestaande regelingen en Leidraden beschikbaar. (Samenwerkingsregeling bestrijding kustverontreiniging en de Leidraad stranding grote walvisachtigen)

Geschikt kadaver

Als het kadaver geschikt is voor de pilot komen de volgende zaken aan de orde.

1. Organiseren van het "oppikken" van het kadaver door de aannemer BDS uit Harlingen.
2. Vaststellen van één van plaatsen die geschikt zijn voor het afzinken
3. Begeleiding van aannemer BDS naar de betreffende locatie door schepen/medewerkers van de Waddenunit (expertise plaatselijk bekendheid)
4. Afstemming van de pilot met de betreffende gemeente
5. Op locatie laten afzinken en fixeren van het kadaver op de bodem.

Toelichting

De aannemer BDS is bekend met het vervoeren en verwerken van walviskadavers. Met de nautisch adviseurs Noordzee RWS Z&D is de afspraak gemaakt dat zij de kosten voor het voor deze pilot bergen van een walviskadaver voor haar rekening neemt. Normaliter zal een drijvend kadaver van een groot zeezoogdier ergens in Nederland stranden. RWS Z&D is dan verantwoordelijk voor het ruimen van het kadaver en de kosten ervan. Formeel geven zij aannemer BDS uit Harlingen opdracht voor het oppikken van het drijvende kadaver en het vervoer naar een geselecteerde locatie . Dit zal plaats vinden na overleg met de stranding coördinator van LNV. Beide partijen hebben frequent contact als het gaat om (dreigende)strandingen van grote zeezoogdieren in Nederland.

Aannemer BDS zal het drijvende kadaver oppikken en verslepen naar een geselecteerde locatie. Deze zijn vooraf geselecteerd op basis van diverse aspecten. Ze liggen ten Zuiden en Zuid Oosten van Schiermonnikoog. Deze locaties zijn bij de plaatselijke verantwoordelijke gemeente bekend en vooraf afgestemd. De volgende aspecten spelen bij de selectie een rol.

- Openbare orde en veiligheid
- Nautisch
- Economisch
- Ecologisch
- Educatieve
- Mogelijkheden voor monitoring

Toelichting

De locatie dient sublitoraal te zijn. Het kadaver moet blijvend onder water liggen. Dit voorkomt stankoverlast voor de omgeving. Het zorgt er ook voor dat gebruikers en recreanten de locatie niet als zodanig gaan bezoeken (er is niet te zien). Het is niet de bedoeling dat de locatie een fysieke aantrekkingskracht heeft voor grote groepen recreanten en dergelijke. Het mag geen openbare orde-issues aangelegenheden worden. Bovendien is de ecologische waarde van een ontbindend kadaver veel groter dan een litoraal ontbindend kadaver.

De locatie dient niet in een vaarroute te liggen. Er mag geen economisch gebruik zijn op die plek. De locatie wordt formeel gemarkeerd volgens de normen van RWS. De plek moet ook niet dynamisch zijn. Er moet sprake zijn van een evenwichtige morfologische ontwikkeling en beperkte stroming. Het kadaver moet gegarandeerd te fixeren zijn op de locatie. Kadavers ontwikkelen een zekere opwaartse kracht door gasvorming tijdens de ontbinding.

De locatie dient voor monitoringsdoeleinden geschikt te zijn. Daarbij valt te denken aan onderwater camera's en andere mogelijkheden om het ontbindingsproces zichtbaar te maken voor publiek.

Meer daarover in een ander deel van een draaiboek van deze pilot.

Voor de selectie van de locatie die gebruikt zal gaan worden gelden de volgende criteria

1. De afstand van het drijvende kadaver tot één van de locaties
2. Voorkeurslocatie op basis van het seizoen en andere voorkeursindicatoren

Met RWS Z&D is de afspraak gemaakt dat vanaf de westpunt van Vlieland naar het Noorden gezien de oostelijk daarvan drijvende kadavers (in Nederlands vaarwater) vervoerd kunnen worden naar de geselecteerde locaties.

NB. We zouden ook nog een meer Westelijke afzinklocatie moeten selecteren voor de meer westelijk drijvende kadavers boven de eilanden.

De Waddenunit van LNV zal vanaf het moment dat aannemer BDS het kadaver heeft opgepikt en ter plaatse komt op een verkozen locatie deze aannemer adviseren en begeleiden aangaande exacte locatie. Plaatselijke bekendheid is van groot belang om aan de voorwaarden voor de geselecteerde locaties te voldoen.

Coördinatie van inzet Waddenunit en aannemer vindt plaats door RWS NN en Stranding coördinator LNV. Die functionaris is tevens de teamleider van de Waddenunit.

Het afzinken en fixeren van het kadaver op locatie

De mogelijkheden hiervoor moeten nog nader worden verkend door de aannemer met RWS NN en de Waddenunit. Hierbij moet bijvoorbeeld gedacht worden aan het overdekken van het kadaver met een netconstructie met verzwaarde hoeken en/of zijanten. De verzwaren kunnen bestaan uit betonblokken. Door RWS zal (in samenspraak met Wageningen Marine Research?) berekeningen gedaan worden om te bepalen hoe zwaar het kadaver verankerd moet worden.

RWS VWM (markeren) werkt op de Noordzee met betonblokken van 3000 en 4000 kg. Onderzocht moet worden of deze blokken door een betonningsvaartuig van RWS kunnen worden vervoerd en verwerkt op de geselecteerde locaties in de Waddenzee of dat er andere opties zijn om een kadaver af te laten zinken en fixeren.

Onderzocht moet worden of een kadaver geschikt kan worden gemaakt voor afzinken door bijv. gaten te "prikken" in het kadaver, bijvoorbeeld in de darmen en andere organen. De mogelijkheden hiervoor zullen worden onderzocht en worden afgestemd met wetenschappelijke experts in dat vakgebied. Ook wordt een benchmark gedaan bij andere landen die hierin ervaring hebben.

Afspraken met gemeente(s)

De vooraf geselecteerde locaties bevinden zich op het grondgebied van een gemeente. Met deze gemeentes wordt voordat de pilot überhaupt van start zou kunnen gaan overleg gepleegd over de werkwijze en de eventueel te treffen maatregelen. Deze worden vastgelegd in een leidraad of protocol. Per gemeente wordt een contactambtenaar (AOV) aangewezen voor deze pilot.

Als de pilot in werking treedt wordt de contactpersoon van de betreffende gemeente geïnformeerd door RWS NN en/of de stranding coördinator van LNV. Het betreffende protocol van die gemeente treedt dan in werking. Doel ervan is om voor iedereen duidelijk te maken wie welke verantwoordelijkheid heeft met betrekking tot deze pilot.

Douaneverplichtingen

Een gemeente of andere overheidsinstantie heeft, net als elke Nederlandse burger of organisatie wettelijke verplichtingen als het gaat om het binnen de grenzen van Nederland brengen van goederen. Een kadaver is een "goed" in de zin van de Douanewetgeving. Door een kadaver te vervoeren naar een locatie binnen die gemeente, brengt die gemeente of feitelijk een aan de Douanewetgeving onderhevig goed Nederland binnen. Bovendien heeft de burgemeester van een kustgemeente als "strandvonder" de wettelijke verplichtingen. Er zal onder andere aangifte moeten worden gedaan en administratie moeten worden bijgehouden. De wettelijk verplichtingen worden in gang gezet door de AOV van de gemeente in overleg met de stranding coördinator LNV en/of RWS NN. Onderzoek zal worden gedaan om eventuele kostbaarheden van het betreffende kadaver veilig te stellen. Dat gaat dan om tanden en andere ivoren delen van tandwalvissen.

Nog nagegaan moet worden of er wettelijk mogelijkheden zijn om de locatie na afzinken te beschermen tegen betreding door een Toegangsbeperkende bepaling op basis van de Wet Natuurbescherming.

2. Aangespoeld kadaver/ gestrand zeezoogdier dat dood gaat

Op de kust van de Waddeneilanden en/of andere permanent droogvallende zandplaten kunnen kadavers van grote zeezoogdieren aanspoelen. Het komt ook voor dat grote zeezoogdieren levend stranden en later dood gaan. Voor beide situaties gelden feitelijk bijna dezelfde aangelegenheden zoals beschreven bij : drijvend kadaver".

In dergelijk gevallen zijn ook de genoemde organisaties en functionarissen betrokken.

Meldingen komen via het KWC terecht bij de nautisch adviseurs Noordzee van RWS Z&D en/of bij de Stranding coördinator van LNV.

Het afwegingskader zoals beschreven bij "drijvend kadaver" is hier ook van toepassing. Bij de overwegingen is in ieder geval één extra aspect van belang. Namelijk of het kadaver te benaderen is (vanaf zee) om drijvend te krijgen. De nautische belemmeringen zullen daarbij een grotere invloed hebben. In voorkomende gevallen zal een van het strand losgetrokken kadaver door aannemer BDS worden vervoerd/versleept naar een te selecteren locatie.

Toezicht na afzinken

De Waddenunit zorgt op de geselecteerde locaties voor een bepaalde mate van toezicht. Zij monitoren de locatie op afstand met digitale hulpmiddelen. Tijdens periodiek locatiebezoek nemen zij tevens de situatie ter plaatse op.

Ten behoeve van dit draaiboek is contact geweest met de volgende personen/instanties

RWS Z&D	nautisch adviseur Noordzee	Richard van Belzen
RWS NN	vaarwegbeheerder	Lieuwe Klabbers
RWS NN	officier van dienst (Henk Middendorp)
RWS VWM	markeren	Henk van der Sluis
BDS	aannemer	André Bos
Gemeente Schiermonnikoog	AOV	
Gemeente de Marne	AOV	
Waddenunit	medewerker Wadden	Arjen Dijkstra
Universiteit Utrecht	patholoog anatoom	Lonneke IJsseldijk
Wageningen Marine Research	onderzoeker	Hans Verdaat

Versie 1.0

Geert Hoogerduijn

Juni 2020.